

Van Gogh Museum
Amsterdam

Molens in het Westzijderveld bij Zaandam

Claude Monet (1840-1926)

1871. Olieverf op doek, 48,5 x 74,2 cm. Gesigneerd links onder: Claude Monet
Herkomst: particuliere verzameling (via Hirschl & Adler Galleries, Inc., New York)

Gezicht op de Prins Hendrikkade en de Kromme Waal in Amsterdam

Claude Monet (1840-1926)

1874. Olieverf op doek, 50,2 x 68,5 cm. Gesigneerd rechts onder: Claude Monet
Herkomst: Noortman (Maastricht) BV

Verworven door het Van Gogh Museum met financiële steun van de Nederlandse Sponsor Loterij, de Stichting Nationaal Fonds Kunstbezit, de Vereniging Rembrandt – mede dankzij het Prins Bernhard Cultuurfonds en een gift van VNU –, het Ministerie van OC&W, de Mondriaan Stichting, het VSB Fonds en de Vincent van Gogh Stichting. De donatie van de Stichting Nationaal Fonds Kunstbezit is mede mogelijk gemaakt door bijdragen van Philips Electronics, Shell, Unilever, ABN AMRO, ING, Fortis en Heineken.

MONET EN NEDERLAND

Claude Monet lijkt met zestien schilderijen in het Nederlands openbaar kunstbezit reeds goed vertegenwoordigd, en wie ook nog beseft dat hiertoe onder meer *Quai du Louvre* uit 1867 (Gemeentemuseum Den Haag), *De netten* uit 1882 (Gemeentemuseum Den Haag) en *De hut van de vissers te Varengeville* uit 1882 (Museum Boijmans Van Beuningen, Rotterdam) behoren, zal niet ogenblikkelijk het gevoel hebben dat de musea tekort schieten in de presentatie van deze kunstenaar.¹ Maar cijfers zeggen niet alles. Kwaliteit wordt er niet in uitgedrukt, en over omissies zwijgen ze ook. Zo is er geen enkel schilderij uit de jaren negentig, toen Monet zijn *Kathedralen* en *Hoornijlen* schilderde; *Blauwe regen* uit 1920-25 (Gemeentemuseum Den Haag) is een fraai schilderij, maar naar andere even goede voorbeelden van zijn twintigste-eeuwse oeuvre moet men in Nederland tevergeefs zoeken. Evenmin sterk aanwezig is het werk uit de jaren zeventig, toen Monets kunstenaarschap juist tot volle wasdom was gekomen. Slechts drie schilderijen dateren uit deze periode, waarvan *Schildersboot* uit 1874 in het Kröller-Müller Museum te Otterlo het meest aansprekende doek is.

De twee nieuwe aanwinsten, beide geschilderd in de jaren zeventig, zijn derhalve een belangrijke verrijking van de Collectie Nederland. Zij vullen bovendien een lacune in het Van Gogh Museum, dat pas in 2000 zijn eerste voorbeeld van het vroege impressionisme verkreeg: een bijzonder, maar niet typerend stilleven van Camille Pissarro uit 1874-76. Eerdere en latere voorbeelden van Monets schilderkunst had het museum al wel. *Kustgezicht* uit 1864 werd in 1996 verworven, terwijl de collectie al enige tijd

twee schilderijen uit de jaren tachtig in bruikleen heeft: *Bloembollenvelden bij Rijnsburg* uit 1886 en *La Corniche* uit 1884 (van respectievelijk het Instituut Collectie Nederland en het Rijksmuseum te Amsterdam). Hebben de twee werken voor het Van Gogh Museum dus een duidelijke meerwaarde, van belang is uiteraard ook hun Hollandse onderwerp: molens in een polderlandschap en een Amsterdams haven- en grachtgezicht.

ZAANSE MOLENS

Monet bezocht ons land voor het eerst in de zomer van 1871. Hij kwam toen met zijn gezin vanuit Londen, waarheen hij een jaar eerder was gevlucht vanwege de inval van het Pruisische leger in zijn vaderland. Zaandam – destijds meer nog dan Amsterdam een onder toeristen geliefd oord – was zijn verblijfplaats, en op 2 juni schreef de kunstenaar enthousiast aan zijn collega Pissarro dat hij het hier *uitstekend [vond] om te schilderen; het is allemaal even amusant. Huizen in alle kleuren, molens bij honderden en verrukkelijke boten.*² Holland bleek zo veel mooier dan men zegt, en toen de kunstenaar Zaandam op 8 oktober verliet, had hij minstens 24 landschappen vervaardigd en één vrouwenportret, dat zich thans in het Kröller-Müller Museum te Otterlo bevindt.

Molens in het Westzijderveld, 'one of Monet's direct and confident paintings of Zaandam', is ontstaan tijdens dit eerste bezoek.³ De plek kan niet meer precies gelokaliseerd worden, maar weergegeven is het polderlandschap ten westen van Zaandam, dat destijds met houtzaagmolens en hun bijbehorende schuren was bezaaid. Afgezien van de tweede molen links zien we hier allemaal zogeheten bovenkruiers, waarvan het bovenste gedeelte naar de wind kan worden gedraaid. De wiken zijn getooid met oranje en witte zeilen – al is die laatste kleur door weer en wind verworven tot vaalgrijs en bruin. Het zijn typisch Zaanse zomerzeilen, die gebruikt werden in de periode van mei tot oktober.⁴

Het werk moet zijn geschilderd vanuit een boot, want we kijken in de lengterichting van een brede sloot. Een briesje doet het water golven. Het gras oogt groen en het zal dus volop zomer zijn – al is de zon alleen aanwezig in een gedempt tegenlichteffect. De lucht is volledig grijs, en

Molens in het Westzijderveld bij Zaandam
Claude Monet (1840-1926)
1871. Olieverf op doek, 48,5 x 74,2 cm.
VAN GOGH MUSEUM, AMSTERDAM

Westzijderveld bij Zaandam
Ca. 1900. Prentbriefkaart
GEMEENTEARCHIEF, ZAASTAD

Gezicht op de Prins Hendrikkade en de Kromme Waal in Amsterdam
Claude Monet (1840-1926)
1874. Olieverf op doek, 50,2 x 68,5 cm.
VAN GOGH MUSEUM, AMSTERDAM

Gezicht op de Prins Hendrikkade
Ca. 1910.
FOTO: GEMEENTEARCHIEF, AMSTERDAM

Gezicht op de Prins Hendrikkade
2001.
FOTO: REINDERT GROOT

het is aardig dat Monet zo'n ogenschijnlijk saaie, in feite alledaagse Hollandse dag niet links liet liggen en zich gezinszins verplicht voelde om te wachten op de zondagse stapelwolken waarmee Ruisdael als schilder van het vaderlandse landschap furore had gemaakt. Al dan niet ingegeven door de situatie van het moment verlevendigde hij de onderste luchtpartij met voortvlietende wolken, weergegeven in grote, blokachtige toetsen.

De kunstenaar wilde, zoals destijds werd beweerd, schilderen zoals een vogel zingt, en van dit streven naar een directe, bijna simpele schilderkunst is *Molens in het Westzijderveld* het fraaie resultaat. De compositie is van een verrassende, haast brutale eenvoud. Monet heeft de oude, academische *mise en page* in de landschapsschilderkunst vermeden en liet zich hier vermoedelijk door de Japanse prentkunst inspireren, want de voorstelling doet nogal plat aan – vooral door de frontale weergave van de loopbrug. Het traditionele, westerse perspectief, waarin de toeschouwer geleidelijk van voor- naar achtergrond wordt geleid, ontbreekt geheel. Het schilderij is zorgvuldig opgebouwd en ontstond in meerdere sessies. De handtekening werd op het laatst toegevoegd, en niet toen het schilde-

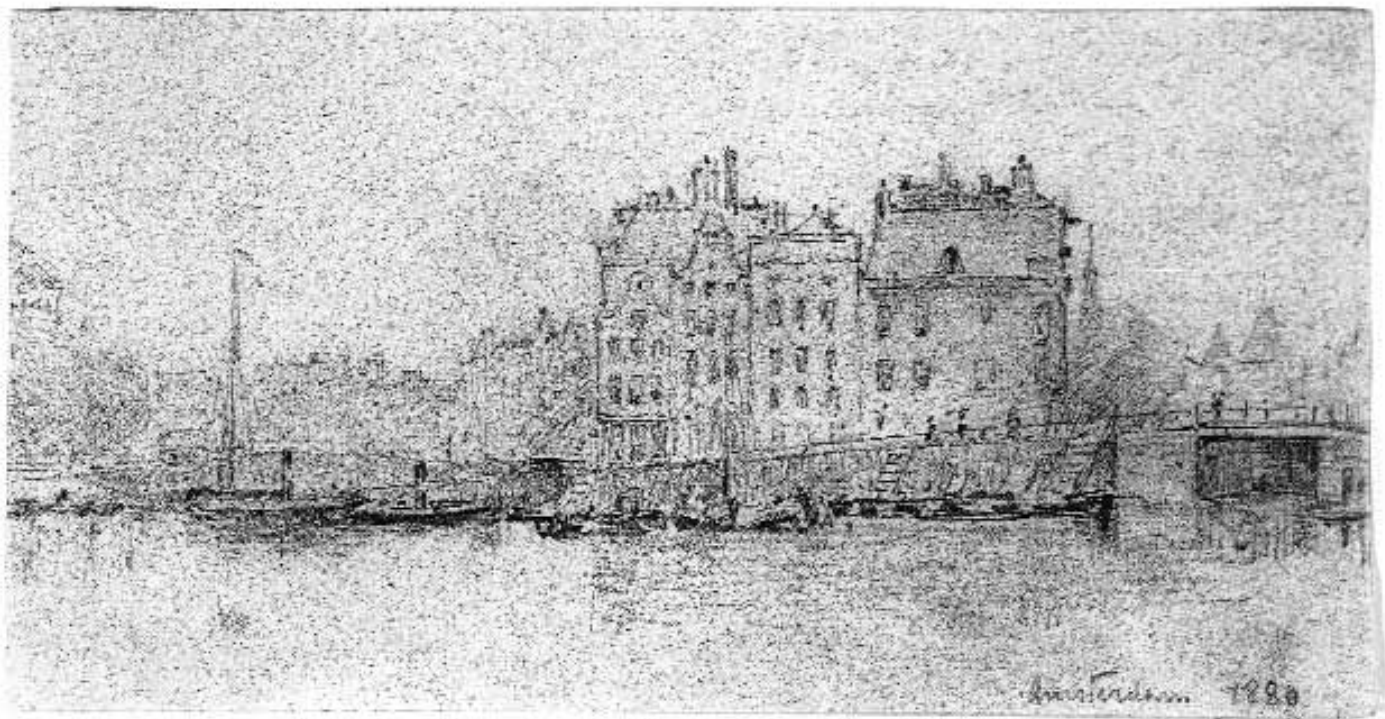
rij werd verkocht, zoals Monet veelal deed. Bestudering met de microscoop laat zien dat het werk geschilderd is over een eerdere, vermoedelijk half afgeschraapte voorstelling heen, maar een röntgenfoto bracht hierover geen nadere informatie aan het licht.

AMSTERDAM

Het andere schilderij, *Gezicht op de Prins Hendrikkade en de Kromme Waal*, is tijdens Monets tweede bezoek aan Nederland ontstaan, toen hij in totaal 12 Amsterdamse stadsgezichten heeft vervaardigd. Anders dan van zijn Zaandamse verblijf is er van deze reis geen enkel document bewaard gebleven. Vanwege de stijl is het vrij zeker dat de stadsgezichten uit 1873-74 dateren, en aangezien er geen correspondentie van hem bekend is van 23 januari tot 1 april 1874, wordt zijn tweede reis in deze periode gedateerd. Op 10 februari 1874 sneeuwde het bovendien in Amsterdam, en twee van zijn toenmalige stadsgezichten laten een witte stad zien.⁵

Net als bij *Molens in het Westzijderveld* is het werk geschilderd vanuit een boot. Rechts zien we drie, vier huizen van de Prins Hendrikkade, die voor 1879 nog het Kamper-

Gezicht op de Prins Hendrikkade
C.N. Storm van 's-Gravesande (1841–1924)
1880, tekening
GEMEENTEARCHIEF, AMSTERDAM

hoofd heette. Hoewel de gevels van de twee linkerhuizen sindsdien drastisch veranderd zijn en er tegenwoordig auto's razen op een sterk verbrede kade, is het gezicht nog goed herkenbaar. Links zien we het begin van de Waalseilandsgracht, waar enkele boten zijn afgemeerd, en een deel van de Kromme en de Oude Waal. De werkelijkheid lijkt echter enigszins gemanipuleerd, want Monet liet de brug over de gracht weg, die bijvoorbeeld wel te zien valt op een tekening door Carel Storm van 's-Gravesande uit 1880. Uiterst rechts is een gedeelte afgebeeld van het uitstekende bruggenhoofd bij de Gelderse kade, maar aangezien we bijna recht op de huizenrij van de Prins Hendrikkade kijken, lijkt Monet dit element moedwillig meer naar links te hebben geplaatst, vermoedelijk ter verlevendiging van de anders wat al te saaie voorgrond.

In tegenstelling tot *Molens in het Westzijderveld*'s *Gezicht op de Prins Hendrikkade* in één keer opgezet. Het werk is een zogeheten *pochade*, een kleurenschets. Conform zijn kort daarvoor in Le Havre ontwikkelde stijl liet Monet grote delen van het doek onbeschilderd. De nadruk ligt hier op licht en atmosfeer, net zoals bij zijn bekende *Impressie. Zonsopgang* (Parijs, Musée Marmottan) uit 1873.

De reflecties van de boten in het water zijn raak getypeerd met een lichte, snelle toets. Spontaniteit stond voorop, maar dat wil niet zeggen dat het doek onberekend tot stand kwam. De lucht- en waterpartijen bracht Monet over een lichtroze onderlaag aan, maar deze werd niet gebruikt voor de kade, waarin hij geraffineerd alleen het onbeschilderde doek liet meespelen. Het schilderij heeft een origineel spieraam, afkomstig van Alexis Ottoz, een onder de toenmalige Parijse avant-garde geliefde verfleverancier, wiens stempel achterop het doek staat.⁶

HERKOMST

Beide schilderijen hebben een interessante vroege herkomst.⁷ *Gezicht op de Prins Hendrikkade* werd door Monet in 1877 verkocht aan de Parijse banketbakker en kunstliefhebber Eugène Murer (1841-1906), een van de eerste verzamelaars van de impressionisten, die zijn reputatie als verzamelaar van jong talent eer aandeed toen hij later een schilderij van Van Gogh verwierf: *Stilleven met fritillaria's*, thans in het Musée d'Orsay.⁸ Murer kocht Monets Amsterdamse stadsgezicht samen met *Zonsopgang bij Le Petit-Gennevilliers* (particuliere collectie), ook uit 1874.⁹

Het waren zijn eerste aankopen van deze Franse impressionist. Hij moest beide schilderijen in minder voorspoedige tijden van de hand doen, maar ze bleven bij elkaar en kwamen terecht in de collectie van Pieter van de Velde, een fabrikant uit Le Havre.

Molens in het Westzijderveld werd door Monet verkocht aan de Parijse kunsthandelaar Paul Durand-Ruel in hetzj september 1872 als *La Passerelle*, hetzj in februari 1873 als *Moulins de bois*. Later – in ieder geval vóór 1909 – kwam het schilderij in het bezit van Max Liebermann (1847-1935), die een kleine, maar belangrijke verzameling van impressionisten had.¹⁰ De Duitse kunstenaar was aan Holland verkocht, en het onderwerp moet hem aan zijn geliefde vakantieoord hebben herinnerd, al herkende hij de plek niet als Zaandam. Hij hield het op Schiedam, zoals een etiket op het spieraam ons leert, en zag de molens dus aan voor Zuid- in plaats van Noord-Hollands. Liebermann overleed in 1935 en het schilderij, dat vanaf 1933 samen met andere werken uit zijn collectie in het Kunsthaus te Zürich was ondergebracht, kwam daarna in het bezit van zijn dochter Käthe, die het in 1943 in New York van de hand deed.

Beide werken zijn nooit samen tentoongesteld, ook niet op de expositie *Monet in Holland* in 1986, maar thans hebben zij een vaste plaats in het Van Gogh Museum, naast *Bloembollenvelden bij Rijnsburg* uit 1886, dat door Monet vervaardigd werd tijdens zijn derde en vermoedelijk laatste bezoek aan Nederland.¹¹ ♦

Louis van Tilborgh

Noten

1. Zie hiervoor Aukje Vergeest, *The French Collection*, Amsterdam 2000, pp. 230-236, nrs. 706-721.
2. Voor alle hier gebruikte gegevens betreffende Monets reizen naar Nederland, zie Boudewijn Bakker et al., tent. cat. *Monet in Holland*, Amsterdam (Van Gogh Museum) 1986, met het citaat op p. 15.
3. Citaat van Ronald Pickvance in de Engelse editie van de in noot 2 genoemde catalogus, p. 127, cat. 13.
4. Vriendelijke informatie van A. Neuhaus, conservator van het Molenmuseum in Koog aan de Zaan.
5. Daniel Wildenstein, *Monet. Or the Triumph of Impressionism*, 4 din., Keulen 1996, dl. 1, pp. 108-109.
6. Voor Ottoz, zie Anthea Callen, *The Art of Impressionism. Painting technique & the making of modernity*, New Haven & Londen 2000, p. 104.
7. Voor beider herkomsten, zie Wildenstein op. cit. (noot 5), dl. 2, p. 84, W 181, en p. 129, W 304.
8. Murer als verzamelaar wordt beschreven in: Anne Distel, *Les collectionneurs des impressionistes. Amateurs et marchands*, Parijs 1989, pp. 207-215.
9. Dit werk is W 388. Murer bezat ook nog een landschap van Monet uit 1878 (W 496) en wellicht een tuingezicht uit 1876 (W 415).
10. Voor Liebermanns verzameling, zie Karl-Heinz Janda en Annegret Janda, 'Max Liebermann als Kunstsammler. Die Entstehung seiner Sammlung und ihre zeitgenössische Wirkung', *Forschungen und Berichte. Staatliche Museen zu Berlin* 15 (1973), pp. 105-149, speciaal noot 65 op p. 122, en pp. 140-141, cat. 103. De kunstenaar had nog twee andere schilderijen van Monet: *Manet schilderend in Monets tuin* uit 1874 (W 342) en *Zomer, veld met papavers* uit 1875 (W 377).
11. *Molens in het Westzijderveld* was wel op de tentoonstelling, maar het *Gezicht op de Prins Hendrik-kade* niet. Zie Bakker et al., op. cit. (noot 2), p. 127, cat. 13, p. 155, cat. 32.

